

מראי מקומות - בבא קמא כ"ח

כנענית ואינו רוצה לצאת, אם חבל בו רבו פטור, מפני שעכשיו נאסר בשפחה. ותמה המשנה למלך בשם המהרש"ך, ל"ל להרמב"ם לכתוב אוקימתא זו, הרי קיי"ל כר"נ דעביד איניש דינא לנפשי אפי' במקום דליכא פסידא, וא"כ יש לפרש הברייתא כפשטה, משום דעביד לנפשי, והעבד נמצא בחצירו שלא ברשות. ותי' דס"ל להרמב"ם דמה דאמרי' דעביד איניש דינא לנפשי אפי' במקום דליכא פסידא, זהו רק אם אינו חובל בו, אבל אינו רשאי לחבול בו כל זמן שאין לו פסידא. והמשל"מ עצמו חילק באו"א, דמה דנח' ר"י ור"נ בדליכא פסידא, היינו דהגזילה לא יהי' נפסד ע"י מה שילך לב"ד, אבל באמת איכא קצת פסידא במה שאינו יכול להשתמש בהגזילה כל זמן שהוא תחת יד הנגזל. אולם כאן מיירי בנכנס לחצר חבירו שלא ברשות, וא"כ באמת ליכא פסידא כלל, וי"ל דבכה"ג ס"ל להרמב"ם דאינו יכול לחבול בו (ואף דאין הסוגיא כאן מבואר כן, ע"ש שביאר שהרמב"ם למד כן מסוגיא לקמן בהפרה).

(ד) **מנין לנרצע... ת"ל לא תקחו כופר לשוב-** לכאור' ק', ל"ל קרא, בין למ"ד עביד איניש דינא לנפשי, ובין למ"ד לא עביד איניש דינא לנפשי וכאן איכא פסידא, לכאור' פשוט הוא מסברא, ול"ל קרא. וע' בחי' הראב"ד דביאר דמה דס"ל להגמ' דעד האידנא לא גנב, היינו משום דאל"ה לא הי' צריך קרא [ומשמע דלא הי' ק' לו למ"ד עביד איניש וכו', וגם למ"ד עביד איניש דוקא במקום פסידא, ורק אם הי' גנב עד האידנא הי' ק' למה צריך קרא, וצ"ע למה לא הי' זה ק' לו. ואולי ס"ל דזהו המקור דעביד איניש, וכו', ועדיין צ"ע]. וע' בדברות משה (סי' י"ח, סוף ענף ו') שכ' דאין לומר דפסוק זה הו"ל המקור דעביד איניש דינא לנפשי, דא"כ, כשתי' דמיירי כשמסר לו שפחה, א"כ מהכ"ת באמת הדין דעביד איניש דינא לנפשי, כיון שצריך קרא למסר לו שפחה. וגם במסר לו שפחה ק', למה צריך קרא, מ"ש משאר איסורין דרשאי להכותו בלא קרא. וכ' דאולי נימא דהיציאה להעבד הוא רק לטובתו, דהיינו אם ירצה לצאת, וא"כ אם רוצה להשאר עבד, אולי הרשות בידו, וממילא יהי' הרב צריך

(א) **מאי לאו במועד דליכא פסידא, וכו'-** הק' הלחם אבירים, מהו הראי' מכאן כלל דעביד איניש דינא לנפשי, אולי דפטור ברישא משום שלא עשה מעשה בגוף השור, ומה שהוזק הוא ע"י גרמא בעלמא, משא"כ בסיפא, דדחף להשור עצמו, אז שפיר יש לחייבו משום שעשה מעשה בגוף השור, ונשאר בקו'. וראיתי בספר ימין שמואל שהי' מדוייק מלשון הברייתא שאין הפטור משום גרמא, דקתני דבא בעל התחתון ושמט את שלו, ומשמע שאם הי' של אחר הי' חייב, ואם אי' דהפטור הוא משום גרמא בנזקין, א"כ אפי' אם הי' של אחר הי' פטור. אלא ע"כ שאין הפטור אלא משום דעביד איניש דינא לנפשי, אבל מצד דיני גרמא חייב, וע"כ משום דברי הזיקא, וחייב משום דינא דגרמי.

(ב) **ת"ש הממלא חצר חבירו כדי יין וכדי שמן וכו'-** הק' השטמ"ק (ד"ה ת"ש) הא מבואר בתוס' (ד"ה טעמא) דבחצר חבירו אין שייך כ"כ העצה להקיף, ולכן ממלא חצר חבירו נחשב למקום פסידא, וא"כ כ"ע מודו דבכה"ג עביד איניש דינא לנפשי, וא"כ מהו הראי' מהתם (וע"ש מש"כ, דבאמת אי"ז נחשב מקום פסידא, ותוס' כ' כן רק אליבא דשמואל ור' יוחנן). והמהרש"א (על תוס' שם) כ' דקו' הגמ' הוא ממשבר ונכנס, דאף דאה"נ, צריך לשבר ויוצא, ובכה"ג כ"ע מודו דעביד איניש דינא לנפשי, אבל למה צריך לשבר ולכנוס, ליזיל לב"ד ויתבעו שם. וע"ע במהר"ם, דג"כ הק' קו' השטמ"ק, ותי' דכיון דקתני משבר ויוצא משבר ונכנס, משמע שיכול לשבר אנה ואנה, דאל"כ, למה קתני משבר ונכנס, דזה משמע דיכול לשבר אף שלא במקום יציאה, והוא שלא במקום פסידא. וע"ז תי' הגמ' דכוונת המשנה לומר דגם הכניסה הי' במקום פסידא, שהי' צריך להביא זכיותיו לב"ד.

(ג) **ת"ש מנין לנרצע שכל ימיו ורבו מסרהב בו לצאת וכו'-** ע' ברמב"ם (עבדים ג', ה') שכ' דעבד שפגע בו יובל ורבו מסר לו שפחה

והק' הרמב"ן (ב"ב צט:) בשם ר"ת, מה כח יש לו להחליף הרבים בשלו, ולכן הוא מפרש הסוגיא באו"א. וע"ע בעליות דר' יונה שם שג"כ הק' כן, ותי' דכיון דהרבים באמת לא קנו לי' לגופא דקרקע אלא להלוכא בעלמא, א"כ בכגון זה כופין על מדת סדום ליתן להם הילוך מן הצד, שאין חסרין בכך כלום.

ז) **גזירה שמא יתן להם דרך עקלתון - הק' התוס'** ר' פרץ, איך גזרי' בדינא אטו לא דינא, הרי כאן נתן להם דרך ישרה, וכי בכל מקום שאדם עושה דין, אנו גוזרין שמא לא יעשה דין. ותי' דשאני הכא, דכיון דשל רבים הוא, ודאי רבים אינם מדקדקין, דהא לא מסקי אדעתיהו, ולכן שפיר יש לגזור אפי' היכא דנתן להם דרך ישרה.

ח) **אמאי זה וזה פאה... לפוטרו מן המעשר - פי' תוס' תי' הגמ', דלמה שניהם פאה, הרי סתמא דמלתא הי' בדעתו דאם יטלו מצד אחר, שיחזור ויזכה בה. והק' הקובץ שעורים (ח"ב, סי' י"ד, אות י"א), דאי"ז דומה למה שהביא הגמ' דהמפקיר כרמו וכו', דשם הרי כשחוזר וזוכה בשדהו, הרי הוא זוכה מכאן ולהבא. אבל כאן, בפאה, הרי לכאן הוי תנאי, דאם הם נוטלים מצד האחר, הוא אינו רוצה שיהי' הפאה שהוא הפריש שיהא בה דין פאה אף למפרע, וא"כ למה פטור ממעשר. ותי' (י"ג) דמה דפאה פטורה ממעשר, אי"ז משום דין פאה שבה, אלא משום דכיון דבפועל הרי יד העני ויד הבעה"ב שוים בהשדה, ממילא פטור הוא ממעשר. וא"כ, כיון דבפועל היו עניים יכולים ליטול הפאה מצד זה, אף דאח"כ נעקר הדין פאה למפרע, מ"מ המציאות אינו נעקר למפרע אלא מכאן ולהבא, וא"כ שפיר פטור ממעשר.**

ט) **לפוטרו מן המעשר כדתיניא וכו' - כ' תוס'** דמה דפטור מן המעשר אינו משום דהפקר הוא, דהא קיי"ל כבית הלל דהפקר לעניים אינו הפקר, אלא טעם הפטור הוא משום דיד לוי שוה עמך, וממילא פטור ממעשר. אולם מרש"י משמע דבאמת מטעם הפקר הוא. וע' בקובץ שעורים (ב', י"ד, ט"ז) דתמה על ראיית תוס', דשם הרי אין ההפקר חל כלל, אף לעניים, אבל בפאה דהתורה חידש

להחזיקו בביתו. ואף שיכול לשחררו בשטר על כרחו, מ"מ אולי כל זמן שלא עשה כן, ה"א דאינו רשאי להכותו לצאת קודם ששחררו בשטר. ולכן חידש התורה דאין שום דין כזה, אלא כשכלו ימיו הרי ממילא אינו עבד, ואי"צ להחזיקו בביתו, וממילא יכול להכותו כמו כל דין דעביד איניש דינא לנפשי'.

ה) **בעבד שמסר לו רבו שפחה כנענית עד השתא התיירא והשתא איסורא - פרש"י** דרשאי להלקותו ולהפרישו, דהאי דינא לאו לנפשי' הוא. ולכאן' מבואר דבכל איסורים יכול אדם להכות חבירו כדי להפרושי מאיסורא. וכ"כ הרא"ש (סי' י"ג) דאם רואה אדם מכה את חבירו יכול להכותו כדי להפרושי מאיסורא, והביא רא"י מהגמ' כאן. וע' בב"ח (יו"ד ש"ג) דמשמע דס"ל דזהו דין דרבנן, ואסמכוה אקרא דלפני עור. אולם בים של שלמה (סי' ט') משמע שהוא נכלל בהדין דאורייתא דהוכיח תוכיח. והק' הגליוני הש"ס, אם יכול להכות חבירו לאפרושי מאיסורא, א"כ איך שייך לומר דלא עביד איניש דינא לנפשי', הרי לכאן' יכול להכותו כדי להפרישו מאיסור גזל. וע"ש שכ' דכיון שיכול למחול הגזל, א"כ נמצא דבאמת דין דידי' הוא ולא של שמים, ולכן אינו יכול להכותו. וע' באמרי בינה (דיינים ט'), ד"ה (והנה) דביאר דזהו המח' ר"י ור"נ באם עביד איניש דינא לנפשי', דר"י ס"ל דכיון דממונא הוא, אסור לעשות דינא לנפשי', דיכול אח"כ להוציא את שלו [ולא ביאר למה באמת אין יכול לעשות משום העבירה, ואולי משום שיכול למחול, וכנ"ל, וצ"ע], ור"נ ס"ל דסכ"ס יש כאן עבירה, ולכן יכול לעשות דין דנפשי' (דבאמת אינו לנפשי' אלא לשמיהא). ובברכת אברהם הביא מהגרי"ז שתי' דבשלמא איסור שפחה, שהוא איסור מפורש בקרא, הרי פשוט דיכול להפרישו. אבל איסור גזל, מי יימר דבאמת גזל הוא, ע"ז גופא צריך ב"ד לדון אם באמת יש כאן גזל או לא, ובזה לא הניח לו התורה להפרושי מאיסורא.

ו) **וא"א עביד איניש דינא לנפשי', לנקוט פזרא וליתבי - פרש"י**, יקח מקל וישב על דרך ראשון, ודינא הוא, שהרי אמרת מה שנתן נתן.

לא יהי' חייב אלא ח"נ. אלא ע"כ מקרן מועד למדים, ואף דאין כוונתו להזיק, מ"מ כיון דפשע, הר"ז כאילו כיון בהזיק. וע"ע בחי' הראב"ד, דהוסיף עוד "א"נ ה"ק רב, היכא דלא אפקרינהו מזיק בממונו הוא, ואהני בי' פשיעת גופו לחייב בנ"ש וברשות הרבים" [ויש לפלפל בביאור דבריו, ואכמ"ל].

(ג) **אלא אפי' נתקל בקרקע ונשוף באבן חייב-** הק' הרשב"א, למ"ד לקמן (כט). נתקל פושע, למה בעל האבן חייב, הרי הוא ניזוק בפשיעתו. ותי' דאפי' למ"ד נתקל פושע, לאו פושע גמור הוא, אלא לאפוקי שאינו אנוס, אבל לא הוי כפשיעה שחייב עליו שומר חנם.

(ד) **מחייב הי' ר"מ אפי' אונה בידו-** בביאור שי' רבה, מבואר בשי' תוס' בסוגיין דמיירי באדם המזיק, דהא ביאר תוס' קו' אביי דהא אנוס הוא ורחמנא פטרי', משום דאף דמרבי' אונס מפצע תחת פצע, מ"מ באונס גמור עדיין פטור. וא"כ, לכאור' צ"ל דס"ל לרבה או דר"מ מחייב אף באונס גמור, או דס"ל דאי"ז נחשב לאונס גמור. וע' בתוס' ר' פרץ דהק' דכיון דזהו אונס גמור, א"כ באמת מ"ט דרבה דלר"מ חייב בכה"ג. ולכן הוא פי' דרבה מיירי בהזיק אחר נפילה, ואי"ז אדם המזיק כלל, ומיירי בשהי' לו שהות לסלק, וא"כ שפיר מחייב ר"מ בהזיקו. אבל א"כ ק' להיפוך, מהו קו' הגמ' מולנערה לא תעשה דבר, מה ענין אונס לזה בכלל, הרי פשע במה שלא סילק הזיקו. וביאר דזהו באמת ביאור בהמשך הגמ', וכי תימא דה"מ לענין קטלא דנערה, פי', דליכא פשיעה כלל, אבל בנזקין, דהי' לו לסלק הזיקו, צריך להיות חייב, הרי מודה ר"מ בקנקנים דפטור, אף דהי' יכול לסלק הזיקו, מ"מ כיון דהנפילה הי' באונס, והפקיר הזיקו, א"כ אין לחייבו על הכריי', שהי' באונס, ואין לחייבו לסלקה, דהא אינו שלו. ומה שרבה מחייב לו, היינו משום ששלו הי' בשעת הנפילה, ולזה שפיר הק' לו מקנקנים.

(טו) **ואונס רחמנא פטרי' דכתי' ולנערה לא תעשה דבר-** הק' האור גדול (סי' א', עמ' כא. ד"ה והנה), הא שי' הרמב"ן (ב"מ פב:) הוא דלא אמרי' אונס רחמנא פטרי' באדם המזיק. וכ'

דהפקר חל לעניים, א"כ שפיר י"ל דפטור ממעשר.

(י) **אבל לענין נזקין, אדם חייב וכלים פטורים-** פרש"י, פטור על נזקי כלים בבור, דשבירתן זו היא מיתתן. וכ' הרשב"א דלאו דוקא נשתברו כלים לגמרי, אלא אפי' אם נטנפו כליו, קלקולן זו היא מיתתן. והביא מהראב"ד דביאור הדברים הוא דבאדם שייך לחלק בין מיתה לנזקין, דשניהם שייכי באדם, אבל כלים לא שייכי בהו, הלכך לגמרי פטור בהו. וע' בשטמ"ק בשם הר"מ מסרקסטה דכ' דמיתת כלים לא שכיחי, דהא גם בשבירתן ראויין הן למלאכה, הלכך גם משבירתן מעטינהו קרא. אולם ע' בהגר"א על הרמב"ם (נזק"מ י"ג, ב'), שכ' לבאר ע"פ הגמ' לעיל (ג). דבור למיתה ובור לנזקין כתיבי, וביאר דבור י' היינו "ונפל שמה שור", דשור נוח למות בבור י', "או חמור" היינו בור של נזקין, דחמור אינו נוח למות כ"כ, דחמור הוא מלא עצמות. ולכן, כדאמרי' שור ולא אדם, היינו ממיתה, שהרי בור של שור היינו בור של מיתה, וחמור ולא כלים, היינו בור של נזקין, כיון דבור של חמור היינו בור של נזקין, ולכן שפיר אמרי' דאפי' אם הכלים אינם מתים פטור, דנתמעטו אפי' מנזקין.

(יא) **ה"מ היכא דאפקרינהו- פרש"י דהוי כבור,** דסבר רב דבור שחייבה עליו תורה היינו מי שהפקיר רשותו ובורו. וע' בתוס' (ד"ה ה"מ בסו"ד) דחולק על רש"י, דאי"ז דומה לחופר בור ברה"ר, דשם הרי חפר באיסור, אבל כאן הרי חפר בהיתר, וגם השתא דהפקירו, לאו בעל הבור הוא, וא"כ לא מחייב. וע' בחי' ר' נחום (ד) שהביא דהעולם מבארים שי' רש"י דס"ל דההפקר הוא גופא הוי הכריי', דע"י הפקרו הוא נותן תקלה ברה"ר, ולכן שפיר הוי דומה לחופר בור ברה"ר (וע"ש מה שהק' על מהלך זו, ומש"כ הוא לבאר).

(יב) **אבל היכא דלא אפקרינהו לא- הק' הרשב"א** בשם הראב"ד, לפי רב דמחייב בנזקי מים משום שורו, מאיזה אב של שורו למדנו, אי משן, הרי אין הנאה להזיקו, ואי מרגל, שאני רגל דדרכו לילך ולהזיק, ועוד דלפי"ז צריך להיות פטור ברה"ר. ואי מקרן תם, הרי א"כ

דאין לדחות דבאמת הגמ' מיירי בממון המזיק (וע' לעיל), דכיון דע"כ מחלקים בין דיני נזקין ובין דיני עונשין, א"כ מהכ"ת להק' על נזקי ממון מלנערה לא תעשה דבר, ואין להק' אלא מהברייתא דהגמ' הק' ממנו. והביא מה שהק הרשב"א כאן דכיון דבנזקי ממונו מיירי מה מייתי מולנערה לא תעשה דבר, ותי' דאבוהון דכולהו אונסין לנערה וכו', וכ' האור גדול דזהו רק הרשב"א לשיטתו, דס"ל דמצינו דין אונסין בדין אדם המזיק, דהוא ס"ל כתוס' דאונס גמור פטור. וכ' דלא מצא תי' לזה לא לדחות ולומר דכיון דהגמ' אח"כ הביא מהברייתא דיש דין אונס גם בנזקי ממון, א"כ תפס לי' קרא דולנערה וכו' לסימנא בעלמא, אבל באמת לא ילפי' לה מולנערה, וכ' דדחוק הוא מאד.